

Uvnitř příloha
s náměty aktivit
pro děti

Školní zralost

Co by mělo umět dítě
před vstupem do školy

Jiřina Bednářová,
Vlasta Šmardová

moderní
metodika
pro rodiče
a učitele

předškoláci

metodika

Školní zralost

Co by mělo umět dítě před vstupem do školy

Jiřina Bednářová
Vlasta Šmardová

Školní zralost

Co by mělo umět dítě před vstupem do školy

Jiřina Bednářová, Vlasta Šmardová

Copyright © Computer Press, a.s. 2011.
Dotisk prvního vydání.
Všechna práva vyhrazena.
Vydalo nakladatelství Computer Press, a.s.
jako svou 3482. publikaci.
Vydavatelství a nakladatelství
Computer Press, a.s.,
Holandská 3, 639 00 Brno,
knihy.cpress.cz
ISBN 978-80-251-2569-4
Prodejní kód: KDV0048

Ilustrace: Richard Šmarda
Odborná korektura: Anna Kucharská
Jazyková korektura: Alena Vrbková
Vnitřní úprava: Jiří Kaláček
Sazba: Jiří Kaláček
Obálka: Martin Sodomka
Komentář na zadní straně obálky:
Eva Mrázková
Odpovědná redaktorka: Eva Mrázková
Technická spolupráce: Irena Rozvoralová
Technický redaktor: Martin Vlach

Žádná část této publikace nesmí být publikována a šířena žádným způsobem
a v žádné podobě bez výslovného svolení vydavatele.

Computer Press, a.s., Holandská 3, 639 00 Brno

Objednávejte na: knihy.cpress.cz

distribuce@cpress.cz

Bezplatná telefonní linka: 800 555 513

Dotazy k vydavatelské činnosti směřujte na: knihy@cpress.cz

Máte-li zájem o pravidelné zasílání informací o knižních novinkách do Vaší e-mailové
schránky, zašlete nám zprávu, obsahující váš souhlas se zasíláním knižních novinek,
na adresu novinky@cpress.cz.

Novinky k dispozici ve dni vydání, slevy, recenze, zajímavé programy pro firmy i koncové
zákazníky.

Obsah

Školní zralost	1
Komu je publikace určena	9
Jak s knihou pracovat	9
Zápis do školy	11
Grafomotorika, kresba	13
Řeč	25
Sluchové vnímání a paměť	31
Zrakové vnímání a paměť	37
Vnímání prostoru	43
Vnímání času	45
Základní matematické představy	47
Sociální dovednosti	51
Práceschopnost, pozornost	53
Sebeobsluha, samostatnost	55
Přehled sledovaných položek	57
Literatura	65
Přílohy	67

Školní zralost

Určitě se všichni shodneme na tom, že zahájení školní docházky je mimořádnou událostí v životě dítěte a jeho rodiny. Nástup do školy je završením dosavadního vývoje a vstupem do nové etapy. Máme vše ponechat spontánnímu vývoji, nebo do něj nějakým způsobem vstupovat? V předškolním věku někteří kladou důraz zejména na spontaneitu – dítě by si mělo jenom hrát, spontánně se projevovat; do přirozeného vývoje nijak nezasahovat, pokud to není nezbytně nutné. Zastánci tohoto názoru mají spíše kritický postoj k předškolní přípravě (ať už v rodině, v MŠ nebo formou kroužků či kurzů). Jiní zase kladou důraz na předškolní přípravu – dítě by mělo být do školy postupně, nenásilně připravováno jak v oblasti kognitivní, tak i výchovné.

Jako téměř ve všem se pohybujeme na rozhraní, rozcestí, před volbou, rozhodnutím. Domníváme se, že je rozumná tzv. střední cesta. Je třeba citlivě vnímat konkrétní dítě, poskytovat mu podněty a klást na něj takové nároky, které jsou v souladu s jeho potřebami a možnostmi, ale také s požadavky, které na něj bezesporu budeme klást po zahájení docházky do školy. V Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání jsou velmi dobře formulovány základní principy předškolního vzdělávání s ohledem na specifika dětí předškolního věku a při respektování tzv. individuálního přístupu:

- akceptovat přirozená vývojová specifika dětí předškolního věku a důsledně je promítat do obsahu, forem a metod jejich vzdělávání
- umožňovat rozvoj a vzdělávání každého jednotlivého dítěte v rozsahu jeho individuálních možností a potřeb
- zaměřit se na vytváření základů klíčových kompetencí dosažitelných v etapě předškolního vzdělávání
- vytvářet předpoklady pro pokračování ve vzdělávání tím, že za všech okolností budou maximálně podporovány individuální rozvojové možnosti dětí a umožňováno tak každému dítěti dospět v době, kdy opouští mateřskou školu, k optimální úrovni osobního rozvoje a učení, respektive k takové úrovni, která je pro dítě individuálně dosažitelná
- na základě dlouhodobého a každodenního styku s dítětem i jeho rodiči může předškolní vzdělávání plnit i úkol diagnostický, zejména ve vztahu k dětem se speciálními vzdělávacími potřebami

Děti stejného věku se mohou více či méně lišit ve fyzické vyspělosti, v kognitivních předpokladech, obecně ve zralosti (připravenosti) pro zahájení školní docházky. Ještě větší mohou být rozdíly mezi dětmi různého věku, které ve stejném termínu nastupují do školy. Nezanedbatelné jsou také rozdíly v rodinném zázemí, v podmínkách dané školy, třídy. Nároky na děti jsou přitom obdobné, s nepříliš velkým ohledem na jejich odlišné předpoklady, na různý věk a na rozdílné podmínky, které poskytuje rodina (míra podpory, kvalita domácí přípravy, klima rodiny...). Učitel se potom ve třídě setkává s dětmi někdy i značně se lišícími a musí postupovat podle standardních požadavků první třídy; vzhledem k počtu dětí ve třídě má menší možnost individuálnějšího přístupu; navíc konkrétní dítě obvykle nehodnotí vzhledem k jeho věku, nýbrž ve vztahu k výkonnosti ostatních dětí ve třídě (neuvědomuje si průběžně, že konkrétní dítě je o rok i více mladší a je přiměřeně disponované vzhledem k věku, respektive že je v nevýhodě při srovnávání s dětmi staršími a tedy i vyzrálejšími). Zralé dítě s dobrou podporou rodiny nároky školy bez problémů zvládá, nicméně u některých dětí (zejména těch nezralých) se mohou za kratší či delší dobu projevit příznaky maladaptace. Například dítě se obtížně přizpůsobuje vedení nové autority; nevydrží se soustředit; nedokáže ovládnout spontánní impulzy k hraní, mluvení, k pohybu; nestačí tempu probírané látky; ztrácí duševní rovnováhu – je nespokojené, napjaté, úzkostné, neklidné, snadno se rozpláče; ztrácí motivaci, nechce jít do školy, nechce dělat úkoly; mohou se projevit i psychosomatické příznaky jako například tiky, bolesti hlavy, bolesti břicha, navaluje se mu, zvrací, špatně spí, po ránu odmítá jíst...

Co to je školní zralost, školní připravenost?

Definice bylo napsáno poměrně hodně. Inspirováni těmito definicemi můžeme obecně **školní zralost** vymezit jako dosažení takového stupně vývoje (v oblasti fyzické, mentální, emocionálně-sociální), aby se dítě bylo schopno bez obtíží účastnit výchovně-vzdělávacího procesu; nebo alespoň bez větších obtíží, nejlépe s radostí a dychtivostí.

Kromě pojmu školní zralost začala zejména pedagogická veřejnost používat termín **školní připravenost**. Ta v podstatě zahrnuje kompetence v oblasti kognitivní, emocionálně-sociální, pracovní a somatické, které dítě nabývá a rozvíjí učním, sociální zkušeností (zejména v MŠ). Uvedené kompetence jsou podrobněji rozpracovány v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání. Goleman (1997) v knize Emocní inteligence uvádí, že připravenost dítěte pro školní docházku závisí na nejzákladnější ze všech znalostí – na znalosti, jak se učit; vyjmenovává sedm nejdůležitějších aspektů této schopnosti:

1. **Sebevědomí.** Dítě by mělo mít pocit, že plně kontroluje a dokáže zvládnout svoje pohyby, chování i okolní svět. Mělo by být přesvědčeno, že když se do něčeho pustí, setká se jeho snaha s úspěchem a dospělí mu v případě potřeby pomohou.
2. **Zvědavost.** Pocit, že je dobré a zajímavé dovídat se nové věci a že učení je příjemné.
3. **Schopnost jednat s určitým cílem.** Přání a schopnost ovlivňovat dění a jednat vytrvale. To souvisí s uvědomováním si vlastních schopností.
4. **Sebeovládání.** Schopnost přizpůsobovat a ovládat vlastní chování způsobem odpovídajícím věku; smysl pro vnitřní sebekontrolu.
5. **Schopnost pracovat s ostatními.** Tato schopnost je postavena na tom, jak dítě dokáže být chápáno ostatními a zároveň ostatním rozumět.
6. **Schopnost komunikovat.** Přání a schopnost si prostřednictvím slov vyměňovat myšlenky, pocity a představy. Tato vlastnost úzce souvisí s důvěrou dítěte v lidi kolem sebe a s příjemnými pocity plynoucími z činnosti sdílené s ostatními dětmi nebo s dospělými.
7. **Schopnost spolupracovat** a nalézt při společné činnosti rovnováhu mezi vlastními potřebami a potřebami ostatních.

Které oblasti jsou důležité při posuzování školní zralosti?

- tělesný (somatický) vývoj a zdravotní stav
- úroveň vyspělosti poznávacích (kognitivních) funkcí
- úroveň práceschopnosti (pracovní předpoklady, návyky)
- úroveň zralosti osobnosti (emocionálně-sociální)

Tělesný (somatický) vývoj a zdravotní stav

Posouzení tělesného vývoje a zdravotního stavu je v kompetenci praktického či odborného lékaře. Někdy se podceňuje a méně často přeceňuje význam faktorů ovlivňujících raný vývoj dítěte (zejména motoriky a potažmo i řeči); dále pak vliv některých somatických vad nebo chronických onemocnění pro školní způsobilost. V některých případech je velmi užitečné, aby lékař při posuzování školní zralosti dal podnět k podrobnějšímu psychologickému, případně psychiatrickému, neurologickému nebo jinému odbornému vyšetření. Tělesná vyspělost (tedy váha a výška) není a ani nemůže být prvořadým ukazatelem zralosti, ale je třeba brát ji v úvahu. Drobnější tělesná konstituce může (nicméně zákonitě nemusí) způsobovat snadnější unavitelnost, nižší odolnost vůči psychofyzické zátěži; může být také nevýhodou v kolektivu zejména tam, kde je většina spolužáků starších, případně fyzicky vyspělejších. Příliš drobné dítě může mít pocity slabosti, méněcennosti, ohrožení, případně ještě v kombinaci s neobratností či bojácností se může stát terčem posměchu, vyvyšování se ze strany větších, silnějších, agresivnějších dětí. Důkladně by mělo být zvažováno zahájení školní docházky u dětí s výraznějšími rizikovými

faktory v průběhu gravidity, porodu nebo v poporodní fázi. Například u dětí předčasně narozených, s velmi nízkou porodní hmotností, s následnými problémy ve vývoji motoriky a řeči (u těchto dětí se také častěji projevuje porucha aktivity a pozornosti, posléze i případné poruchy učení). Stejná pečlivost je nutná rovněž při posuzování důsledků smyslových a tělesných vad, chronických onemocnění na psychický stav a vývoj dítěte (v těchto případech je vhodné se obrátit o radu na speciálně-pedagogická centra, odborné lékaře). Také častá nemocnost je komplikací; pokud nastává již na počátku školy, bere dítěti možnost plynulé a pozvolné adaptace na změnu prostředí, znesnadňuje navazování nových vztahů, kamarádství; nemoc přináší únavu, pocit nepohody; nepřítomnost ve škole dítě ochuzuje o výklad učitele a procvičování nové látky spolu s ostatními.

Poznávací (kognitivní) funkce

Pro zvládnání trivia (čtení, psaní, počítání) je důležitá dostatečná úroveň rozumových schopností a rovnoměrnost vývoje v jednotlivých oblastech. Je třeba posoudit, zda dítě vývojově odpovídá vrstevníkům nebo za nimi mírně zaostává nebo se dokonce jeví jako opožděné; nebo je případně nezralé pouze v některé z dílčích oblastí (a také v jaké míře). U dětí, jejichž kognitivní schopnosti celkově vyžívají pomaleji nebo které výrazněji ve vývoji zaostávají, je obvykle vhodný odklad školní docházky a zároveň by jim měla být věnována zvýšená péče. Některé děti mají dobré rozumové schopnosti, ale nezralou pouze jednu z oblastí (například grafomotoriku). V tomto případě je vhodné dítě motivovat k činnostem, které podporují, rozvíjejí tuto oblast. Rozhodnutí o zahájení školy či odkladu je potom otázkou posouzení míry nezralosti dané oblasti v kombinaci i s jinými faktory (například jak je dítě usilovné a trpělivé, když se mu činnost nedaří; jak reaguje na neúspěch, jak se soustředí). Další kategorií jsou naopak děti, které mají mimořádné nadání a ve svých dovednostech převyšují věk (například čtou, píšou, počítají), mají obvykle i hlubší zájmy a vědomosti. U těchto dětí je možné zahájení školní docházky před dovršením šesti let, ale mělo by být vždy velmi důkladně zvažováno; naopak některá složka vývoje může být nevyzrálá (např. grafomotorika, sociální dovednosti) a předčasné zaškolení by nemuselo být pro dítě vhodné.

Do skupiny kognitivních předpokladů patří následující schopnosti (toto rozdělení je do jisté míry umělé, např. v grafomotorice se uplatňují i mimokognitivní faktory, podobně jako v jiných oblastech se zase uplatňují i jiné předpoklady):

- vizuomotorika, grafomotorika
- řeč
- sluchové vnímání
- zrakové vnímání
- vnímání prostoru
- vnímání času
- základní matematické představy

Vizuomotorika, grafomotorika

Motorické schopnosti se prolínají celým vývojem dítěte, každým jeho dnem. Pohyb a manipulace s předměty mu umožňují poznávat svět, hrát si, osamostatňovat se. Pro rozvoj hrubé motoriky je důležité poskytovat dítěti dostatek příležitostí k přirozenému pohybu, podporovat ho ve věku přiměřených sportovních aktivitách. Koordinaci těla a jemných pohybů rukou, zároveň i souhru rukou a očí si dítě rozvíjí také tím, že se učí oblékat, stolovat, zvládat základní hygienické dovednosti; při pomáhání v domácnosti (například chystání na stůl, uklízení hraček, „spoluúčast při vaření“). Za dítě bychom zbytečně neměli dělat to, co zvládne samo; odhánět ho, když nám chce pomáhat, dělat něco spolu s námi. Mezi hračkami by neměly chybět například stavebnice, skládanky, mozaiky, korálky, šňůrky na provlékání, mikádo; dítě by mělo mít k dispozici také materiály na rukodělné činnosti (například plastelínu, modurit, nůžky, barevné papíry na vystřihování a nalepování). Je vhodné ho motivovat ke kreslení, vymalovávání, dokreslování; pro rozvoj grafomotoriky lze používat pracovní sešity, listy. Dobře rozvinutá vizuomotorika a grafomotorika jsou totiž podmínkou, podkladem pro psaní. Už v předškolním věku, respektive když dítě začíná kreslit, bychom měli dbát o navození a upevnění špetkového úchopu, správného postavení ruky.

Ty ovlivňují uvolněnost a plynulost pohybu po podložce ať už při kreslení či psaní. Neméně důležité je mít pokud možno jasno, kterou rukou dítě zahájí výuku psaní. Podrobnosti viz kapitola Grafomotorika, lateralita.

Řeč

Na řeč, komunikační schopnosti, jsou ve škole kladeny poměrně velké nároky; věku přiměřeně rozvinutá řeč je důležitá z mnoha důvodů. Dítě potřebuje mluvenému dobře rozumět, aby chápalo, co se po něm vyžaduje, aby rozumělo výkladu. Řeč se prolíná s myšlením, jejím prostřednictvím dítě projevuje, sděluje to, co myslí. Řeč je také důležitá pro soužití, postavení v kolektivu. Poradenská praxe navíc ukazuje, že děti s opožděným, nedokonalým vývojem řeči mívají častěji obtíže ve čtení a psaní, ve větší míře se u nich vyskytují specifické vývojové poruchy učení jako je dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie. A právě předškolní období do šesti až sedmi let je pro vývoj řeči tím zásadním. V této době bychom měli věnovat náležitou pozornost rozvoji aktivní slovní zásoby tím, že si na dítě uděláme čas, povídáme si s ním, vyprávíme mu, čteme pohádky, zpíváme, učíme ho písničky, básničky, říkadla, trpělivě odpovídáme na jeho dotazy. A také nenecháváme dítě nad míru vysedávat u televize, u počítače. V případě zaostávání, pozvolnějšího vyžívání řeči (jak ve slovní zásobě, tak ve výslovnosti), je vhodné navštívit logopedickou ambulanci a poradit se, jak postupovat. Logoped provede diagnostiku řeči a zahájí nápravu. U některých dětí je vhodné realizovat i psychologické, audiologické, foniatrické, neurologické a případně psychiatrické vyšetření. Je třeba posoudit, zda se jedná jen o dílčí problém (tedy mírně opožděný vývoj slovní zásoby a výslovnosti), nebo zda je důvodem zaostávání něco závažnějšího (jako například vývojová dysfázie, celková mentální retardace, porucha z okruhu autistického spektra, nezjištěná porucha sluchu, případně zraku). Kromě logopedických ambulančí existují také třídy s logopedickou péčí při MŠ, eventuálně ZŠ (do těchto tříd děti zařazují speciálně-pedagogická centra).

Sluchové vnímání

Sluchové vnímání má v raném, respektive předškolním věku zásadní význam pro vývoj řeči. Vlivem oslabeného sluchového vnímání mohou po zahájení školy nastat problémy ve čtení, psaní, zapamatování si. Pokud chceme podpořit rozvoj sluchového vnímání, je na místě učit dítě naslouchat čteným pohádkám, vyprávěným příběhům, písničkám; hrát hry na lokalizaci zvuku (odkud zvuk vychází), na určení zdroje zvuku (co zvuk vydává), na naslouchání a rozeznávání zvuků z prostředí (co všechno v danou chvíli slyšíme); rozvíjet vnímání rytmu. Na tento základ můžeme navázat již obtížnějšími činnostmi jako hledání rýmů, roztleskání slov na slabiky (včetně určení jejich počtu), rozpoznání počáteční hlásky ve slově, poslední souhlásky; děti obvykle rády hrají slovní kopanou, na tichou poštu. Sluchovou paměť přirozeným způsobem rozvíjí učení se básniček, písniček, rozpočítadel, říkanek s pohybovým doprovodem, předávání vzkazů, zadávání sledu instrukcí.

Zrakové vnímání

Zrakové vnímání je od raného věku nezastupitelné pro poznávání světa (zrakem přijímáme nejvíce informací). Ovlivňuje rozvoj řeči (myšlení), vizuomotorické koordinace, prostorové orientace, základní matematické představy. Ve školním věku je potom důležité mimo jiné pro rozpoznávání písmen, číslic, pro čtení, psaní a počítání. Předškolní dítě by již mělo pojmenovat běžné barvy, je vhodné učit ho rozlišovat i odstíny barev. Další dovedností je rozlišování figury a pozadí. Tu rozvíjíme například vyhledáváním známého předmětu na obrázku; vyhledáváním objektu, tvaru podle předlohy; odlišením dvou překrývajících se obrázků; sledováním určité linie mezi ostatními liniemi. Pro rozvoj zrakového rozlišování jsou vhodné takové pracovní listy, v nichž dítě například hledá obrázek odlišný od ostatních velikostí, detailem, tvarem, horizontální či vertikální polohou; kde posuzuje shodu či odlišnost dvojice obrázků; přiřazuje objekt ke stínu; vyhledává dva shodné tvary; hledá, v čem se dva komplexnější obrázky liší (co na druhém obrázku chybí). Zrakové rozlišování nenásilným způsobem procvičují obecně známé hry, jako je pexeso, mozaiky, domino, loto, stavění ze stavebnic podle předlohy. Po pátém roce by dítě mělo vnímat nejen celek, ale již více i jeho jednotlivé části (rozlišovat části, z částí složit celek). Tak zvanou zrakovou analýzu a syntézu podporuje například skládání puzzle, obrázků či tvarů z více částí; skládání podle předlohy (stavebnice, skládky, mozaiky); kreslení obrazce podle vzoru, dokreslování chybějící části v obrázku. Zrakovou paměť posiluje, když si s dítětem například povídáme, jaké mají hračky ve školce, co vidělo v divadle, v kině; když s ním hrajeme hry na zapamatování si toho, co před chvílí vidělo (ukážeme mu několik předmětů, ty poté schováme a dítě má vyjmenovat, co vidělo; případně některý předmět schováme a dítě má poznat, co zmizelo). Místo předmětů můžeme užít obrázky. Výbornou hrou rozvíjející zrakovou paměť je samozřejmě pexeso.

A ještě poznámku k pohybům očí po řádku, které jsou velmi důležité pro pozdější čtení a psaní. Při běžných činnostech, jako je například listování v knize, prohlížení a řazení obrázků, vyplňování pracovních listů, kreslení, vedeme dítě k tomu, aby postupovalo zleva doprava.

Vnímání prostoru

Vnímání prostoru je důležité pro orientaci v prostředí, pro osvojování si pohybových a sebeobslužných dovedností, pro rozvoj herních aktivit, grafomotoriky, školních dovedností. Ve školním věku ovlivňuje čtení, psaní, matematiku, geometrii, orientaci v mapách a notových zápisech; promítá se do tělesné výchovy a rukodělných činností.

Dítě obvykle nejprve chápe a posléze i aktivně užívá pojmy nahoře-dole, poté vpředu-vzadu a nakonec vpravo-vlevo. Vnímání prostoru zahrnuje nejen prostor vymezený výše uvedenými třemi osami, ale patří sem i chápání a používání předložkových vazeb (na, do, v, před, za, nad, pod, vedle, mezi, hned před, hned za...) a takových pojmů, jako je například vysoko, nízko, daleko, blízko, první, prostřední, poslední.

Dítě bychom měli učit polohu (směr) správně ukázat a pojmenovat na vlastním těle, v prostoru, na formátu. Základem navozování této dovednosti je ukazování a pojmenování při každodenních činnostech – venku, při pohybových aktivitách, v místnosti, v knížce, na obrázku, můžeme využít i pracovní listy s obrázky, kdy například jeden v řadě je otočený opačným směrem než ostatní; kdy dítě v řadě hledá stejně otočený obrázek, jako je na předložce apod. (dítě vedeme k uvědomování si polohy a k jejímu pojmenování).

Vnímání času

Orientace v čase je podmínkou pro uvědomování si časové posloupnosti, ale také posloupnosti úkonů při běžných činnostech, jako je například osvojování si jednotlivých kroků při sebeobsluze, při činnostech úkolového typu. Ve škole je potom důležitý odhad času na splnění úkolů, pro „rozvržení sil“. U předškolního dítěte rozvíjíme vnímání času tím, že pojmenováváme děje a činnosti, se kterými se setkává. Vedeme dítě k tomu, aby se orientovalo v základních činnostech obvyklých pro určitou dobu (ráno, dopoledne, poledne, odpoledne, večer); pro určité dny (všední dny, víkend, kdy chodí do kroužku...). Učíme ho všimnout si změn v přírodě, činnostech, které jsou typické pro jednotlivá roční období. Povídáme si o tom, co bude nejdříve, později, naposled, před tím, nyní, potom, nakonec; co bude dnes, zítra, co bylo včera...); tím ho učíme nejen chápat tyto pojmy, ale i vnímat časovou posloupnost, předjímat děje. Pro vnímání času a časové posloupnosti má rovněž význam určitý režim přes den, v týdnu, v roce (algoritmy, rituály).

Základní matematické představy

Na vytváření matematických představ se v předškolním věku podílí mnoho schopností a dovedností: motorika, zrakové, sluchové, hmatové, prostorové a časové vnímání, řeč. Ty jsou základem tzv. předčíselných představ, ze kterých se pozvolna utvářejí číselné představy (tj. určování počtu prvků, chápání čísla, číselné řady, číselné operace). Tento dlouhodobý proces začíná porovnáváním (například malý-velký, krátký-dlouhý, málo-hodně, stejně, více-méně); pokračuje tříděním podle druhu (například jídlo, oblečení, ovoce, zelenina); podle barvy; podle velikosti, podle tvaru; posléze dítě dokáže třídít podle dvou i více kritérií (například velké červené kruhy, malé žluté knoflíky); pozná, co do skupiny nepatří (například co obsahově nepatří do skupiny obrázků, co obsahově nepatří do skupiny slov). Důležitou fází je řazení podle velikosti (například velký-střední-malý, nízký-nižší-nejnižší); podle množství (málo-méně-nejméně, hodně-více-nejvíce). Koncem tohoto procesu by již dítě mělo chápat, že číslo není závislé na uspořádání prvků, na jejich velikosti, tvaru, barvě; že označení počtu je charakteristika sama o sobě. Při rozvíjení základních matematických představ je důležité pracovat nejprve s předměty a teprve poté s obrázky. Předškolnímu věku náleží chápání množství do 6, některé děti zvládají i vyšší počet. Rozvoji matematických představ pomáhají i hry, jako je například domino, člověče nezlob se, kuželky.

Práceschopnost (pracovní předpoklady, návyky)

Aby dítě dokázalo při výuce plně využívat svoje mentální předpoklady, dílčí schopnosti a dovednosti, potřebuje mít zájem o učení, chuť poznávat. Stejně důležitá je schopnost tzv. záměrné (volní) koncentrace pozornosti na danou činnost (úkol); věku přiměřený smysl pro povinnost, zodpovědnost, uvědomování si, že je třeba úkol dokončit. Některé dítě se dokáže poměrně dlouhou dobu soustředit na hru. V tomto případě hovoříme o tzv. bezděčné pozornosti na činnost, kterou si dítě zvolilo samo; na podnět, který ho spontánně zaujal. Nicméně totéž dítě se u činnosti vyžadující záměrnou (volní) koncentraci pozornosti rychle unaví, ztrácí zájem, odbíhá, případně odmítá pokračovat. Některé děti nevydrží ani u hry, jsou přelétavé, často střídají činnosti (jakoby reagují na kdeco, ale nesoustředí se na nic). Školní práce klade nároky na všechny kvality pozornosti (intenzitu, stálost, vytrvalost, odolnost vůči rušivým vlivům).

U školáka se předpokládá i přiměřená míra samostatnosti při přechodu od jedné činnosti ke druhé (například chystání si věcí, orientace v pomůckách, v učebnici, sešitě), při vypracování zadání, úkolu. Práceschopnost je podmíněná zejména vyzrálostí centrální nervové soustavy, ale úzce souvisí i se zralostí osobnosti a také s tím, jak jsme dítě doposud vychovávali. Je velmi užitečné vést dítě k respektování určitých pravidel, limitů, podporovat jeho samostatnost (nedělat za něj zbytečně věci, které samo zvládne), dávat mu drobné povinnosti (uklidit hračky, oblečení, pomáhat v domácnosti). Neponechávat ho nudě, umožnit mu do sytosti si pohrát, ale také probouzet zájem o různorodé činnosti (například rukodělné). Postupně přidávat i zábavné (jeho vývojové úrovni přiměřené) úkoly například z dětských časopisů, pracovních sešitů pro předškoláky, hrát společenské hry. Tímto nenásilným způsobem dítěti pomáháme rozvíjet záměrnou koncentraci pozornosti. Při hře s pravidly se kromě toho ještě učí přijímat a respektovat určitou danost; vyrovnávat se s tím, že ne vždy se daří, že ne vždy vyhraje, že je třeba i přes nezdar vytrvat; že je třeba spolupracovat s ostatními, střídat se v řadě, brát ohled, domlouvat se pod.

Osobnost (emocionálně-sociální zralost)

S respektem k tomu, že každé dítě je jiné, považujeme za poněkud obtížné vyjádřit obsah tohoto kritéria. To, zda dítě dokáže ve škole dobře fungovat, záleží nejen na jeho dispozicích, ale také na tom, jak jsme schopni porozumět jeho povaze, důvodům jeho chování, jeho potřebám a možnostem; objevit způsoby vhodné motivace. Na vyzrálost osobnosti jsou po zahájení docházky do školy kladeny poměrně velké nároky, a to jak v oblasti emocionální, tak i sociální. Od dítěte se očekává dostatečná míra emocionální stability, věku přiměřené zvládnání emocí, sebeovládání, také odolnost vůči frustraci (nezdaru, neúspěchu, překážkám). Mezi dětmi jsou v tomto ohledu velké rozdíly. Některé dítě je emocionálně vyrovnané, radostné, ke všemu přistupuje se zvědavostí, sebedůvěrou, beze strachu, nezdar ho neodradí. Jiné je ostýchavé, bojácné, úzkostné, snadno se rozpláče, neúspěch ho zraní, nedokáže se s ním vyrovnat, rezignuje; jiné zase neumí ovládnout zklamání, zlost, projevuje se agresivně.

Kromě věku přiměřené emocionální vyzrálosti je stejně důležitá i sociální vyspělost, určité sociální dovednosti, adaptabilita. K nim patří například to, že se dítě dokáže na potřebnou dobu odloučit od rodiny, být v jiném prostředí, s jinými lidmi, respektovat cizí autoritu. Důležitá je také schopnost začlenit se do skupiny vrstevníků, umět s nimi komunikovat; rozumět pravidlům společného soužití a respektovat je, ale zároveň dát najevo svoje potřeby; schopnost pracovat s ostatními, spolupracovat. Pro rozvoj sociálních dovedností je důležité poskytovat dítěti dostatek příležitosti pro setkávání s jinými dětmi, podporovat kamarádské vztahy (pohrát si spolu, rozdělit se, něco pro druhého udělat); prožívat radost z radosti jiných a ze společné činnosti (vyrobit dárek, pomáhat). Vedeme dítě k tomu, aby se na svět dokázalo podívat i očima toho druhého; poznávalo, že ne vždy musí být všechno tak, jak si ono samo přeje a představuje. Učíme ho základním pravidlům slušného chování (umět správně oslovit, pozdravit, požádat o něco, poděkovat, nezasahovat nevhodně do hovoru, chovat se ukázněně v různých situacích – při jídle, u lékaře, v obchodě, v kině, na návštěvě, v restauraci).

To, jak dítě obstojí mimo svoji rodinu, bez podpory (ochrany) maminky nebo tatínka, záleží na tom, do jaké míry je vyžrálá jeho autonomie (samostatnost), jak má rozvinutou sebedůvěru (důvěru v to, co umí, zná, ve své schopnosti, jak důvěřuje světu). Jejich základy se staví již mnohem dříve, než dítě zahájí školu. Je to kontinuální proces od narození, ve kterém je důležité mít dítě rád (projevovat mu vřelost, empatii, podporu); věnovat mu pozornost (zajímat se o něj, naslouchat mu; účastnit se toho, co dělá); přijímat ho (akceptovat a respektovat dítě takové, jaké je); chápat jeho potřeby; ponechávat mu prostor a zároveň vymezovat hranice.

Výše popsané předpoklady, respektive kritéria školní zralosti, připravenosti nám mohou být také vodítkem, **u kterých dětí je vhodné důkladně zvažovat zahájení školní docházky:**

- děti zdravotně oslabené
- děti s významným opožděním kognitivního vývoje
- děti s pomalejším nebo nerovnoměrným kognitivním vývojem
- děti s výraznější nezralostí v některé z dílčích oblastí kognitivního vývoje
- děti nezralé v oblasti práceschopnosti
- děti nezralé v oblasti emocionálně-sociální

Stejně jako v životě, tak ani při rozhodování o zahájení školní docházky nám někdy nepomohou kritéria, poučky; musíme se rozhodovat citem, intuitivně, na základě zkušenosti. Je třeba brát do úvahy i **další faktory**, jako je například aktuální životní situace dítěte, jeho rodiny. Například u dítěte nezjistíme žádné vývojové nedostatky, známky nepřipravenosti pro zahájení školy, ale je v takové životní situaci, která klade zvýšené nároky na jeho psychiku (odchod jednoho z rodičů; bouřlivé rozvodové řízení rodičů; úmrtí některého z rodičů nebo jiného blízkého člověka, ke kterému mělo dítě silnou citovou vazbu; přestěhování; změna jazykového prostředí; jakékoli trauma, se kterým se dítě není schopné v krátkém časovém horizontu vyrovnat).

Jindy je dítě zralé, není v žádné životní krizi, přesto rodiče žádají odklad. Obvyklé argumenty bývají, že dítě je ještě „dětské, hravé“, že mu „nechtějí ukrátit bezstarostné dětství“, že „není kam spěchat“, že „bude ve třídě nejmladší“, že za rok bude „ještě lepší, šikovnější, úspěšnější“. V těchto případech se spíše jedná o „školní nezralost rodičů“. Nejsou připraveni na to, že jejich dítě prostě vyrostlo, že by měli společně přijmout nové povinnosti, změnu v organizaci rodiny; očekávají, že se starším dítětem bude méně práce v přípravě na školu, všechno mu půjde snáze. Jiným důvodem je nejistota, jak jejich dítě obstojí; zbytečné obavy ze školy, které mohou pramenit z jejich osobní zkušenosti či zkušenosti někoho z okolí.

Jsou však i rodiče dětí nezralých, na školu nepřipravených, kteří nedbají na doporučení například MŠ a dalších odborníků, a dají dítě do školy; bohužel na to ponejvíce doplatí jejich dítě. Ojediněle jsou i takoví rodiče, kteří svému dítěti přisuzují větší schopnosti a žádají předčasný nástup; těm se povětšinou daří vysvětlit, proč by jejich dítě mělo ještě zůstat ve školce. V některých případech je však žádost o předčasné zahájení školní docházky zcela oprávněná.

Závěrem lze konstatovat, že pro zralé dítě je vhodnější zahájení školní docházky; pro nezralé dítě je vhodnější její odložení. Některé nezralé děti potřebují pouze čas na přirozené vyžrání, některým je však třeba poskytnout podporu v rozvoji nevyzrálých nebo přímo oslabených oblastí. Na ní by se měla podílet jak rodina, tak MŠ například formou individuálního výchovně-vzdělávacího plánu, předškolní průpravy v MŠ, edukativně-stimulační skupiny pro dítě s rodičem na půdě pedagogicko-psychologické poradny, MŠ nebo ZŠ; možná je i individuální speciálně-pedagogická péče v pedagogicko-psychologické poradně nebo speciálně-pedagogickém centru; jinou formou je přípravný ročník při ZŠ nebo ZŠ speciální.

Komu je publikace určena

Všem dospělým, kteří se zabývají vývojem předškolního dítěte a řeší otázky, co sledovat při posuzování školní zralosti, jak děti dobře připravit na školu:

- pedagogům mateřských škol
- pedagogům základních škol
- rodičům

Velmi bychom si přáli, aby se na rozvoji předškolního dítěte podílely všechny strany: rodiče (a další osoby v okruhu rodiny), mateřská škola, základní škola. Aby spolu dokázaly dobře komunikovat, spolupracovat, vzájemně se obohacovat, podporovat a respektovat. Tato publikace by se mohla stát styčným bodem jejich spolupráce, napomoci při stanovení společných cílů předškolní přípravy, zároveň by mohla sloužit jako prevence školního selhávání.

Jak s knihou pracovat

Aby dítě kvalitně spolupracovalo, je třeba vytvořit mu vhodné podmínky; doporučujeme proto dodržovat několik základních zásad:

- dítě by mělo být ve fyzické pohodě, měly by být uspokojeny jeho fyziologické potřeby
- před započítím práce je třeba s dítětem navodit dobrý kontakt, aby se cítilo bezpečně, jistě a bylo motivováno ke spolupráci
- vždy musíme dbát na dostatečné vysvětlení úkolu a ověřit si, zda dítě zadání rozumí
- také je třeba odhadnout vhodnou míru obtížnosti pro konkrétní dítě; některé děti potřebují delší zácvik na jednodušších úkolech, u jiných můžeme zvolit vyšší obtížnost (setrvávání u příliš jednoduchých úkolů by pro ně mohlo být demotivující)
- v rychlosti plnění úkolu se podřizujeme osobnímu (pracovnímu) tempu dítěte
- snažíme se, aby se dítě na práci soustředilo; u méně vytrvalých a snadno rozptýlitelných dětí je vhodnější pracovat v kratších časových úsecích; pokud dítě jeví známky únavy a zvýšený motorický neklid, raději práci přerušíme nebo ukončíme
- nešetříme úsměvem, oceněním, protože pro většinu dětí je pozitivní zpětná vazba motivující, a to nejen v danou chvíli, ale i pro příští práci

Každá sledovaná oblast je rozdělena do několika položek. Stupeň rozvoje jednotlivých schopností a dovedností sledujeme na škále: nezvládá; zvládá s dopomocí; zvládá samostatně. Jak těmto pojmům rozumět?

- **„Nezvládá“** – dítě úkol, činnost neplní ani s podporou, je nyní nad jeho možnosti; popisované chování aktuálně není v jeho repertoáru.
- **„Zvládá s dopomocí“** – dítě potřebuje opakované, eventuálně další vysvětlení, delší zácvik; obecně potřebuje dopomoc, větší podporu od dospělého při vykonávání úkolu, činnosti, při uplatnění v položce popsaného vzorce chování.
- **„Zvládá samostatně“** – po vysvětlení správně splní úkol, vykoná požadovanou činnost; popisované chování je v běžném repertoáru dítěte.

K jednotlivým stupňům rozvoje můžeme zapisovat datum, popřípadě kolonku vybarvit. Získáme tak plastický, přehledný obraz o dítěti. K položkám je vhodné zapisovat si všechny postřehy a nápadnosti, kterých si u dítěte v dané oblasti při plnění úkolů všimneme. Zejména u položek, které dítě zvládá s dopomocí, je přínosné si míru a způsob dopomoci zaznamenat. Tyto informace můžeme totiž používat i v budoucnu k vytváření optimálních podmínek, za jakých je dítě schopno úkol splnit, rozvíjet své schopnosti. Je vhodné si také poznamenat jeho zaujetí úkolem, soustředění, případné odklony pozornosti, odchylky v potřebě časové dotace apod.

Pokud je daný úkol pro ně náročný, těžký, je vhodné jít na nižší obtížnost úkolu. To je důležité pro motivaci dítěte, ale také pro stanovení základní úrovně schopnosti, dovednosti; kde se aktuálně dítě nachází, odkud bychom měli postupovat v péči, v podpoře vývoje. Úkoly s nižším stupněm obtížnosti však zde nejsou uvedeny, v případě potřeby je vhodné použít publikaci Diagnostika dítěte předškolního věku (Bednářová, J., Šmardová, V.).

Při posuzování schopností máme stále na mysli, že zjišťování schopností a dovedností v předškolním věku je závislé na spolupráci dítěte a jeho zájmu o jednotlivé činnosti. Může se stát, že při posuzování dítě nevykazuje danou úroveň, například z důvodu únavy, neuspokojených fyziologických potřeb (hlad, žízeň...), přetížení, ztráty motivace, těšení se na jinou činnost (hru, kontakt s kamarádem, příchod rodiče aj.). Proto nevyvozujeme závěry z jednorázové zkušenosti s dítětem. Činnosti, ve kterých dítě nedosáhlo požadované věkové úrovně, opakujeme později. Vyvarujeme se jednoznačných, uspěchaných závěrů; dítě bychom měli sledovat spíše v delším časovém horizontu; v dané oblasti je více podněcovat, navracet se k jednodušším úkolům a teprve po jejich bezpečném zvládnutí postupovat ke složitějším, obtížnějším. Pro tyto účely je vhodné používat publikace pro děti zaměřené na podporu nezralých schopností. Při výběru podnětového materiálu se řídíme vždy ne věkem dítěte, ale aktuální úrovní schopnosti; ta nemusí být s věkem v souladu.

Pokud se setkáme s obtížemi v některé ze sledovaných oblastí, nejsme si jistí jak postupovat; máme pochybnosti o vývoji dítěte, eventuálně jeho zralosti na školu, je možné obrátit se o pomoc na školská poradenská zařízení. Těmi jsou pedagogicko-psychologické poradny a speciálně-pedagogická centra. Centra jsou určena pro děti s různými typy postižení (smyslovým, tělesným, mentálním handicapem, pro děti s vadami řeči, s poruchou autistického spektra). Pokud se nejedná o dítě s uvedenými závažnějšími problémy, je možné v případě potřeby navštívit pedagogicko-psychologickou poradnu. Do poradenských zařízení může dítě objednat rodič nebo škola (mateřská i základní) po předchozím projednání s rodiči a jejich písemným souhlasem. V těchto institucích odborní pracovníci (psychologové a speciální pedagogové) rodičům a učitelům pomohou s přesnější diagnostikou problému. Na podkladě vyšetření může být navržen odklad školní docházky o jeden rok, zahájena stimulační a reedukační péče. Případně může rodič s poradnou konzultovat volbu školy, hledat nejlepší řešení pro dítě s ohledem na jeho možnosti a potřeby. Může to být například menší škola rodinnějšího typu s nižším počtem žáků a nižším počtem dětí ve třídě; škola zaměřující se na práci s dětmi, které potřebují individuálnější přístup či speciálnější péči. V některých případech poradenské zařízení navrhne ještě další vyšetření a konzultace s odbornými lékaři.

Zápis do školy

Zápis je pro dítě vstupní branou do školy. Většinou je to jeho první seznámení s prostředím školy, s jejími pedagogy. Ovlivňuje představy dítěte o škole, těšení se na školu nebo se naopak může podílet na obavách dítěte případně rodičů ze školní docházky.

Je však i důležitým aktem pro rodiče, pedagogy mateřské a základní školy. Kromě již zmíněného seznámení se školou plní ještě několik funkcí, je to:

- legislativní úkon
- diagnostika dítěte ze strany školy (depistáž, prevence)
- informace pro rodiče a okolí, co je od dítěte očekáváno za dovednosti, vědomosti

Legislativní úkon

Zápis do školy je **legislativním aktem** (zákon č. 49/2009 Sb.). Zákonný zástupce tak plní svou povinnost přihlásit dítě k zápisu k povinné školní docházce, a to v době dané zákonem od 15. ledna do 15. února kalendářního roku, v němž má dítě zahájit povinnou školní docházku.

Povinná školní docházka začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne šestého roku věku, pokud mu není povolen odklad. Podle platné legislativy v době vydání publikace povoluje odklad školní docházky o jeden školní rok ředitel školy, pokud dítě není tělesně nebo duševně přiměřeně vyspělé a požádá-li o to písemně zákonný zástupce dítěte. Žádost musí být doložena doporučujícím posouzením příslušného školského poradenského zařízení nebo odborného lékaře.

K plnění povinné školní docházky může být přijato i dítě, které dosáhne šestého roku věku v době od září do konce června příslušného školního roku, je-li přiměřeně tělesně i duševně vyspělé a požádá-li o to jeho zákonný zástupce. Podmínkou přijetí dítěte narozeného v období od září do konce prosince k plnění povinné školní docházky je doporučující vyjádření školského poradenského zařízení; podmínkou přijetí dítěte narozeného od ledna do konce června jsou doporučující vyjádření školského poradenského zařízení a odborného lékaře, která k žádosti přiloží zákonný zástupce.

Diagnostika dítěte ze strany školy

Zápis je první příležitostí školy seznámit se s dítětem, posoudit, zda je na školu zralé, připravené. Měl by rozlišit děti, které jsou již pro zahájení školy způsobilé, a ty, pro které je vhodný odklad zejména z důvodu nezralosti, nepřipravenosti. Z tohoto hlediska zápis plní funkci depistážní, měl by však také plnit funkci preventivní; vysvětlit rodičům, v čem je dítě nevyzrálé a navrhnout možná řešení. Tím může být například doporučení k vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně, speciálně-pedagogickém centru, k logopedické péči, k zařazení do logopedické třídy, do přípravné třídy, do edukativně-stimulační skupiny v rámci MŠ nebo ZŠ.

Každá škola volí formu, obsah i rozpětí zápisu podle svých potřeb a zkušeností. Na většině škol je ověřována vývojová úroveň schopností a dovedností potřebných pro zvládnutí triví, pozornost je zaměřena také na sociální a emocionální zralost. Někde je však důraz kladen spíše na vědomosti dítěte. Obsahem zápisu škola dává veřejnosti na vědomí, co považuje za potřebné, aby dítě umělo, jak by mělo být na školu připraveno.

Informace pro rodiče a okolí, co je od dítěte očekáváno za dovednosti, vědomosti

Rodiče přichází s dítětem do školy s určitým očekáváním, jak zvládne požadavky zápisu, zda obstojí v plnění zadávaných úkolů. Většina rodičů se informuje o tom, co se zhruba u zápisu požaduje a snaží se dítě alespoň částečně připravit – učí se s ním básničku, písničku, učí ho základní údaje (jméno, věk, bydliště), jmenovat číselnou řadu apod.

Z praxe máme ověřeno, že požadavky kladené na dítě u zápisu významně ovlivňují předškolní výchovu v okolí školy. **Forma a obsah zápisu do základní školy jsou pro rodiče i mateřskou školu informacemi, vodítkem, jakým směrem dítě rozvíjet.** Pokud škola u zápisu ověřuje znalost byť jen části písmen a číslic, je velká pravděpodobnost, že rodiče a mateřské školy budou před zápisem vést děti k získání těchto vědomostí. Mechanicky naučené vědomosti však nejsou odrazem skutečné zralosti schopností potřebných pro čtení, psaní a počítání. V předškolním věku je důležité věnovat pozornost především těm schopnostem, na jejichž podkladě se v budoucnu potřebné dovednosti a vědomosti utvářejí. Pro čtení, psaní a počítání je třeba rozvíjet především řeč, zrakové a sluchové vnímání, prostorovou orientaci, grafomotoriku, základní matematické představy. Pokud jsou tyto schopnosti dobře rozvinuty, čtení a psaní, počítání při zahájení školní docházky nečiní větší obtíže.

Jak s knihou u zápisu pracovat

Publikace umožní cílené a systematické sledování dítěte ve všech rovinách potřebných pro úspěšné zvládnání školní docházky. Jednotlivé škály by měly být ukazatelem, co dítě dobře zvládá, co se mu daří, a vodítkem, které oblasti je vhodné ještě rozvíjet, měly by být výchozím bodem pro stimulaci dítěte.

U položek zaměřených na ověření schopností a dovedností pro zvládnání trivia (oblast grafomotoriky, kresby, řeči, sluchového a zrakového vnímání, vnímání času a prostoru, základních matematických představ) je vhodné pracovat s dítětem individuálně. Zároveň posuzujeme jeho práceschopnost a koncentraci pozornosti.

Položky z oblasti sociálních dovedností, sebeobsluhy a samostatnosti můžeme u zápisu posoudit částečně. Způsoby získání těchto informací mohou být různé; můžeme spolu s rodiči vyplňovat jednotlivé položky; můžeme dát rodičům vyplnit položky samostatně a poté v rozhovoru ještě upřesnit. Zaměření zápisu i na tyto dovednosti je pro rodiče přínosné zejména pro uvědomění, co všechno by dítě při příchodu do školy mělo zvládat a kterým směrem by případně měli své podněty k dítěti zaměřit.

Při posuzování dítěte máme stále na mysli, že zjišťování schopností a dovedností v předškolním věku je závislé na spolupráci dítěte a jeho zájmu o jednotlivé činnosti. Může se stát, že u zápisu dítě nevykazuje danou úroveň schopností a dovedností například z důvodu úzkosti z nové situace, z neznámého prostředí, z cizích osob; z únavy, nespokojených fyziologických potřeb (hlad, žízeň...) apod. Proto nevyvozujeme jednoznačné závěry z jednorázové zkušenosti s dítětem. Oblasti, ve kterých dítě nedosáhlo požadované věkové úrovně, doporučíme rodičům rozvíjet, případně jim navrhneme obrátit se na školská zařízení (pedagogicko-psychologickou poradnu, speciálně-pedagogické centrum). Většina z nich také poskytuje stimulační péči zaměřenou na rozvoj potřebných oblastí.

Grafomotorika, kresba

Kreslení má velký význam pro později osvojovanou dovednost psaní. V předškolním věku je úroveň jemné motoriky, grafomotoriky, vizuomotoriky jedním z důležitých kritérií při posuzování způsobilosti k zahájení školní docházky. Kresba nám může poskytnout informace o celkové vývojové úrovni, o úrovni jemné motoriky, grafomotoriky, vizuomotoriky o zrakovém a prostorovém vnímání; o emocionalitě dítěte, o vztazích a postojích dítěte; je komunikačním prostředkem, může být rehabilitačním a terapeutickým nástrojem.

Grafomotorika se u předškolního dítěte rozvíjí v závislosti na mnoha psychomotorických funkcích – vliv na ni má mentální vyspělost dítěte, zrakové a prostorové vnímání, lateralita, paměť, pozornost, významný vliv má úroveň jemné a hrubé motoriky.

Motorika ovlivňuje fyzickou zdatnost dítěte, výběr pohybových aktivit, zapojení do kolektivu dětí, do pohybových her. Její neobratnost může poznamenávat začlenění do kolektivu, zapojení do pohybových her; může vést při hře k nespokojenosti, přerušování hry, vynechávání činností vyžadujících koordinaci pohybů, přebíhání mezi aktivitami. Míra obratnosti motoriky má vliv i na rozvoj vnímání tělesného schématu, prostoru, zrakového vnímání apod. Nižší obratnost mluvidel se promítá do komunikační schopnosti a dovednosti.

Grafomotorické schopnosti dítěte ve školním věku významnou měrou ovlivní psaní. Jestliže je grafomotorika neobratná, dítě může mít potíže s učením se psát jednotlivé tvary písmen, písmo je neúhledné, snižuje se čitelnost. Grafomotorická neobratnost se často odráží do tempa psaní, které je oproti vrstevníkům sníženo. Samotný akt psaní tak odčerpává hodně pozornosti, která potom nezbyvá na obsah psaného a tím se zvyšuje chybovost.

Projevy nevyzrálosti jemné motoriky a grafomotoriky u dítěte v předškolním věku:

- nevyhledává činnosti vyžadující obratnost a koordinaci jemných pohybů – nevyhledává stavebnice, mozaiky, rukodělné činnosti, popř. je v těchto činnostech méně obratné
- může být méně obratné při každodenních činnostech, sebeobsluze
- nevyhledává kreslení, malování, příp. je dokonce odmítá
- linie kresby jsou často kostrbaté, vytlačené; čára bývá vedena nerovnoměrně, neplynule
- obsah kresby je oproti vrstevníkům chudší
- kresba odpovídá dítěti mladšího věku jak po stránce formální, tak i obsahové; kresba je hůře koordinovaná, oproti vrstevníkům chudší, jednodušší

Oslabení jemné motoriky a grafomotoriky může mít u dítěte ve školním věku za následek:

- obtížné osvojování tvarů písmen
- neplynulost tahů při psaní
- zvýšený tlak na podložku
- kolísání velikosti a sklonu písma
- celkově sníženou úpravu písemného projevu, někdy až nečitelnost
- sníženou rychlost psaní
- zvýšenou chybovost
- potíže při samostatném učení z vlastních zápisů

Malé děti začínají kreslit přibližně stejným způsobem, ve stejné posloupnosti – od čáranic přes hlavonožce po mnohostrannost námětů kresby předškolního dítěte. S přibývajícím věkem se zdokonaluje znázornění námětů – přibývá detailů, kresba je realističtější, tvarovanější, proporcionálnější.

Před zahájením školní docházky si všímáme obsahového i formálního provedení kresby (způsobu vedení čáry, návyků při kreslení apod.).

Obsahové provedení kresby

Sledujeme, zda dítě kreslí se zájmem přiměřeným věku; jaký je obsah kresby, její pročleněnost, bohatost, námětová různorodost.

Kreslení jako součást vývoje dítěte souvisí s jeho celkovou vyspělostí. V dětské kresbě se objevují určité prvky, které jsou pro daný vývojový stupeň typické, děti v témž věku kreslí obvykle zhruba obdobným způsobem.

Kresba však nemusí být vždy na stejné úrovni jako rozumové schopnosti dítěte. Setkáváme se s dětmi, které mají průměrnou či vysokou inteligenci, ale jejich kresba je podprůměrná. Posuzování jejich vývojové úrovně pouze podle kresby je problematické, mohlo by být pro ně poškozující. Naopak jsou děti, které vcelku slušně kreslí, ale vývoj rozumových schopností odpovídá nižšímu věku, psychometricky zjištěný intelekt je podprůměrný. V těchto případech kresba vypovídá více než o celkové vývojové úrovni dítěte spíše o individuální odlišnosti ve srovnání s vrstevníky o nerovnoměrnosti vývoje.

Obrázky jsou nakresleny stejně starými dětmi (ve věku 5 roků, 7 měsíců). Obě děti jsou stejně mentálně vyspělé, jejich rozumové předpoklady odpovídají pásmu mírného nadprůměru. Pouze u chlapce (kresba č. 1) je oslabena grafomotorika a vizuomotorika; tyto oblasti se nevyvíjí v souladu s jeho ostatními předpoklady.

V pátém roce obvykle dítě rozlišuje, respektive znázorňuje hlavu, trup, končetiny často zakresluje ještě jednou čarou – jednodimenzionálně. Opět jsou rozdíly mezi dětmi. U některých je již dvojdimenzionální znázornění rukou, nohou, další mají kresbu obohacenou kupříkladu o prsty na ruce, vlasy, uši, pupík...

Kolem šestého roku je dvojdimenzionální kresba končetin častější, kresba je proporcionálnější a jednotlivé části těla jsou lépe připojené, na správnějším místě. Lidská postava je zřetelně členěná na hlavu, trup. Ruce jsou

nasazeny k trupu, směřují do stran nebo vzhůru. Hlava bývá pokryta vlasy, obličejové detaily jsou vyznačeny. Kresba lidské postavy se postupně začíná „větvit“ na kresbu podle pohlaví.

V sedmém roce dochází ke zpřesnění proporcí. Nohy jsou umístěny blíže k sobě, paže jsou ve výši ramen, bývá znázorněný krk. Je více propracované oblečení, vlasy... Mezi sedmým a devátým rokem se začíná objevovat kresba z profilu.

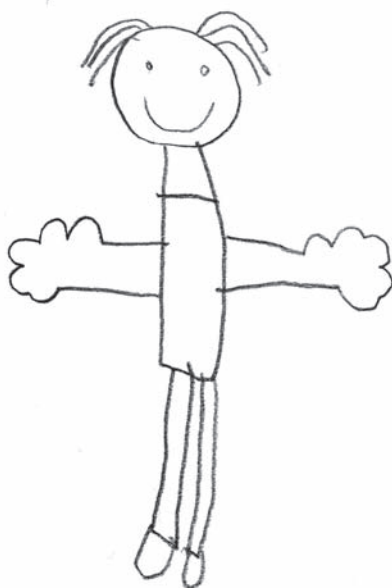
Chlapec; 5 roků, 7 měsíců

Chlapec; 5 roků, 9 měsíců

Dívka; 5 roků, 7 měsíců

Chlapec; 5 roků, 11 měsíců

Ukázky zdařilých kreseb postavy odpovídajících věku.